

STANKO ANDRIĆ

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

»Dubok i oštar izazov« (ili još jedanput o historiografskoj aktivnosti Ivana Balte)

I. Uzorci

Naslov rada:

Ivan Balta, »Povijest – u kreativnom radu mladih povjesničara«, *Osječki zbornik 22-23* (Osijek, 1997), str. 435-439.

Specimen:

»Kreativnost u nastavi povijesti jest cilj i zadaća nastave i izvannastavnih aktivnosti, a koja se događaju između učenika, programa, nastavnika i škole kao izvora mogućnosti. Stvaralački se duh stvara umom u kojem se koristi osobno, individualno iskustvo koje će biti značajnije ako se zatim podijeli s nekim, tj. drugim osobama.« (str. 435-436)

»U svemu tomu ne valja imati prevelikih zahtjeva, jer su velike ideje u životu ostvarili samo ljudi koji su mogli uspostaviti odmak u kojem dobivaju pregled cijelog univerzuma, kao što se slikar odmiče da bi pogledao svoje platno. Tek s udaljenosti oni znaju što treba naglasiti. U tome nema ničeg umjetnog i to nije besposlenost indolentnog, nego dubok i oštar izazov onima koji su dovedeni u iskušenje uzaludnog trošenja snage.« (str. 436)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Fermendžinovi prilozi o diplomatskim nastojanjima Aleksandra Komulovića među Slavenima krajem XVI. stoljeća«, *Život i škola* 46, br. 4 (Osijek, 2000), str. 56-60.

Specimen:

»Osim u ovim pismima u još se četiri pisma koje je objavio Fermendžin opisuje se Komulovićeva djelatnost, ustanovljava se opća namjera i opredjeljenje Komulovića. Možda se o Komuloviću najbolje izrazio sam Fermendžin pišući o njemu kao 'veoma dičnom Hrvatu, mužu bistra oka, učenog i okretnog'.« (str. 59)

»Fermendžin Hrvat po opredjeljenju, a Bugarin po rodu, ima jednak interes prema oba naroda, što je vidljivo i iz njegovih napisa o Komuloviću. Brine se o sudbini obaju navedenih naroda, izravno gledajući sve kroz vjersku politiku a za dobrobit naroda.« (str. 60)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Kolonizacija istočne Hrvatske u Drugom svjetskom ratu«, *Časopis za suvremenu povijest* 33, br. 2 (Zagreb, 2001), str. 387-408.

Specimen:

»Prostor na kojemu nastaju kolonije u pravilu su krčevine pune panjeva ili, pak, šikare koje je tek valjalo iskrčiti i osposobiti za naseljavanje i obrađivanje. Tako su kolonisti iz Dalmacije, Like i Hrvatskog zagorja naseljeni u kotar Đakovo, na jedan šumovit brežuljak na dobru biskupije đakovačke. (...) U kolonističkom selu Đakovački Stipanovac NDH je izvrtao prvo jedan, a zatim i drugi zdenac.« (str. 393)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Iseljavanje iz Slavonije u Ameriku od 1905. do 1910. godine«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 45 (Zadar, 2003), str. 393-417.

Specimen:

»Najveći broj ljudi nije odlazio s namjerom trajnog naseljavanja u Americi, već zbog ekonomskih poteškoća u domovini.« (str. 398)

»Iseljavanje je imalo svoje posljedice, a bilo je i mišljenja da se ono moglo suzbiti kontrolom iseljavanja i racionalnom gospodarskom politikom...« (str. 400)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Vukovarske traume na civilizacijskim razmeđu«, u: *Pasijska baština. Muka kao nepresušno nadahnuće kulture – Vukovar kao paradigma muke*. Zbornik radova 4. Međunarodnog znanstvenog simpozija, ur. Jozo Čikeš (Zagreb: Udruga Pasijska baština, 2004), str. 24-47.

Specimen:

»Mitska zemlja panonske Mezopotamije između velikih rijeka Dunava, Save i Drave, oduvijek je bila privlačna narodima, silama i htijenjima mnogih tijekom povijesti, da bi s vremena na vrijeme nakratko padala u zaborav kao zemlja terra incognita, a onda se opet poput feniksa velikim događajima stavljala u prvi plan. taj krajičak europske zemlje na kojoj se oduvijek bacala kocka sreće u odmjeraivanju snaga velikih sila, u konfrontaciji naroda, vjera i kultura, izazovan je svojim herojskim trpljenjem svoga naroda i svoje zemlje.« (str. 24)

(..)

»Najteža stradanja doživio je feniks grad Vukovar, koji se našao prvi na udaru, grad koji do tada neznanima u svijetu otkrio Hrvatsku, ali i grad koji je poklonio Hrvatskoj najveću žrtvu na oltaru nove neovisne hrvatske države. Grad koji je bio utočište svima, hrvatski multikulturalan grad, grad u kojemu nije niti danas u osjetu govor mržnje. Koliko samo Hrvatska duguje Vukovaru, ne samo jednom svojom biti iskazanom u tijeku povijesnog vremena, a u kome grad nikada nije umirao u pustoši srca svoga.« (str. 38)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Slavonsko-podravska železnica u razvoju slavonske Podravine«, *Tokovi istorije* br. 1-2 (Beograd, 2006), str. 63-81.

Specimen:

»Ona je bila posebno važna za narod ovoga kraja, Srbe, Hrvate i druge koji su se u slavonskoj Podravini ne samo koristili železnicom kao prevoznim sredstvom već su od nje egzistirali.« (str. 64)

»Gutmanni su posjedovali preko 6.000 rala žitarica, koje su eksploitalisali skoro trideset godina, dok je od stotinu Gutmannovih činovnika retko koji bio Srbin ili Hrvat, a bilo je malo činovnika koji su znali srpski ili hrvatski jezik.« (str. 69)

»Poneke škole su davale odeću i obuću, besplatan obrok u školskoj kuhinji, jer se nalazile blizu železničkih stanica i zapošljavale veliki broj ljudi, što je omogućavalo siguran izvor finansija i egzistenciju velikog broja porodica, a to je bio jedan od razloga što se srpsko i hrvatsko stanovništvo nije puno opiralo ovoj velikomađarskoj ideji i programu.« (str. 70)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Neka pitanja odnosa historijskog i prirodnog prava na južnopodunavski prostor«, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 27, br. 2 (Rijeka, 2006), str. 871-888.

Specimen:

»Temeljno pitanje višenacionalnog odnosa istočnohrvatskog, tj. južnodunavskog prostora, bijaše kroz stoljeća pitanje prirodnog i historijskog prava konstituiranja državnih organizacija naroda koji su živjeli na istom prostoru. (...) Od svih naroda južnopodunavskog prostora, Mađari, Hrvati i Srbi, uvjerljivije su ideološki i nacionalno postavljali pitanja historijskog i prirodnog prava na isti prostor tijekom stoljeća.« (str. 872)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Julijanska akcija u osječkom kraju«, *Osječki zbornik* 28 (Osijek, 2007), 145-159.

Specimen:

»Ciljevi i sredstva velike divergencije činili su mađarske iluzije o imperijalizmu njegovom najvećom bolesti.« (str. 149)

»Međutim hrvatski tisak, novine promađarski orijentirane, zapravo njemački i mađarski tisak često je branio mađarske Julijanske škole u osječkom kraju, napominjući kako ono pomaže u opismenjavanju niske razine pismenosti stanovništva.« (str. 157)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Kritički osvrt na neke naučne radove Bogumila Hrabaka objavljene u Zborniku Historijskog instituta Slavonije«, u: *Panonija – Balkan – Sredozemlje. Zbornik radova* [Spomenica Bogumilu Hrabaku], ur. Julijan Tamaš, Aleksandar Kasaš i Đura Hardi (Novi Sad: Vojvođanska akademija nauka i umetnosti, 2007), str. 116-129.

Specimen:

»U velikom i neponovljivom i vanredno važnom opusu objavljenih naučnih radova akademika Bogumila Hrabaka, izdvajaju se samo neki koji su objavljeni u slavonskom naučnom časopisu, a vrlo važnim za slavonsku, tj. hrvatsku historiografiju, ali i važnim za druge južnoslovenske i srednjoevropske historiografije...« (str. 116)

»U pogledu analize i tumačenja činjenica izbegavao je autor u to doba manir mnogih istraživača radničkog pokreta i političkih stranaka da se zaključci stvaraju na osnovu stranačkih i frakcijskih programa i ukupnog karaktera delovanja, jer je po Hrabaku život stvarnosti bio mnogo kompleksniji, te se i u revolucionarnim nastojanjima težaka prilazilo na specifičan način.« (str. 127)

»Široki raspon interesa u istorijskim istraživanjima koja su objavljena u Historijskom zborniku Slavonije koje je akademik Hrabak učinio, uveliko podsećaju na objavljenu Katančičevu 'Raspravu o rimskom miljokazu pronađenom kod Osijeka', a u kojoj se opravdavaju svi naponi pa čak i moguće greške istraživača istorije. Ne misli se na moguće pogreške u autorovom zaključivanju, za koje se ne zna je li ih uopšte bilo, već se misli upornost, naučnost, domišljatost, korištenje arhivskih radova u pisanju dela, neka prve puta istražene i napisane, te na veliki opus koji ima neizmerljivu vrednost i značaj.« (str. 128)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Predlozi za izgradnju železnica u Bosni i Hercegovini te delu Hrvatske do okupacije Bosne i Hercegovine«, *Istorijski časopis* 54 (Beograd, 2007), 227-241.

Specimen:

»Predlozi za razvitak železničke mreže u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj karakteristično su imali vrlo dugotrajan period predlaganja pojedinačnih železničkih pruga i zakasnelo formulisanje osnove za vlastitu mrežu železničkih prometnica.« (str. 227)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Odrzi kalvinske reformacije u Slavoniji do Julijanske akcije«, *Bosna Franciscana – časopis Franjevačke teologije Sarajevo* 15, br. 26 (Sarajevo, 2007), str. 126-142.

Specimen:

»Prividna pobjeda reformacije bila je kratka vijeka, posebno kad je zabrana (1604) reformacije u Ugarskoj i dijelu Slavonije i Baranje pod vodstvom Istvána Bocskaya izazvala pobunu koja će samo na neko vrijeme odgoditi konačni slom reformacije.« (str. 128)

Naslov rada:

Ivan Balta, »Dosljavanje Slovaka u Slavoniju (Hrvatsku) u 19. i 20. stoljeću«, *Studia historica Tyrnaviensia* 7 (Trnava, 2008), 172-187.

Specimen:

»Iako Slovaci uglavnom naseljavaju veliki broj mjesta i krajeve u Slavoniji, njezina glavna naseljavanja usmjerena su na tzv. našičko-orahovičko-slatinski kraj, đakovačko-osječki kraj, požeško-pakračko-daruvarski kraj i iločko-vukovarski kraj. Gotovo svugdje u Slavoniji kamo bi doselili Slovaci dobili bi zadaću da iskrče guste šume ili šikare. Najčešće bi zatekli i močvarno zemljište na kojem bi preci današnjih

slavonskih Slovaka našli mogućnost zapošljavanja i mogućnost prehranjivanja svojih porodica, dakako kao pioniri koji su za svoje potomke osvajali i oplemenjivali hrvatsko-slavonsku zemlju.« (str. 175)

»Na sličan su način nastala su manja sela oko salaša ili majura, a oko većeg imanja su se nastanili iz najbližeg sela siromašni nadničari i radnici, koji su zahvaljujući svojoj marljivosti sagradili si kućice i tako je nastalo manje selo sa nekoliko kućica. Uglavnom to nikada nije postalo selo, a češće se događalo da su njegovi stanovnici nakon nekog vremena odselili tamo otkuda su došli.« (str. 180)

(Napomena: svi gore navedeni pasusi preneseni su doslovno onako kako stoje u izvornim izdanjima.)

II. Komentar ili epilog

Ulomci koji prethode mali su izbor iz mučne i sumorne jalovine koju se posljednjih godina može čitati po raznim stručnim publikacijama što izlaze u mnogim gradovima današnjih južnoslavenskih država, od Novog Sada i Beograda preko Tuzle, Banje Luke i Sarajeva do Zadra, Rijeke i Zagreba, ali i u mjestima izvan toga okvira (poput slovačke Trnave). Izvor te neumorne produkcije nalazi se u Osijeku, gdje se može konstatirati i najveća koncentracija objavljenih radova neobičnog historioografa o kojem je ovdje, još jedanput, riječ.

Zašto se znanstvene publikacije ne mogu zasititi smeća koje kulja ispod nemuštog pera red. prof. dr. sc. Ivana Balte?

Gledano iz pozicije samoga Ivana Balte, stvar je posve jasna. Razumijemo da su autoru bibliografske jedinice nasušno potrebne kako bi u zadanim rokovima ostvarivao svoja akademska unapređenja te tako i zadržavao svoje prilično ugodno i razmjerno uvaženo sveučilišnoprofesorsko radno mjesto. S druge strane, razumijemo barem donekle i to da povjerenstva koja mu periodički dodjeljuju svaki put više akademsko zvanje nemaju volje zabadati nos suviše duboko u izobilno bibliografsko gradivo kojim taj kandidat iz godine u godinu podebljava svoj CV.

Ali kad je već tomu tako, kad je jasno da na vidiku nema sile koja bi bila kadra odagnati Baltu iz voda naše sveučilišne naobrazbe i povijesne znanosti, zašto mu se potrebne titule ne bi dodjeljivale jednostavno nekakvim automatizmom, bez potrebe za gomilama tekstualne makulature koje taj znanstvenik ostavlja za sobom kao nepogrešivo prepoznatljiv trag? Zašto se ti njegovi tragikomični uradci moraju neprestano stvarno i fizički tiskati, zašto nam se svaki čas mora događati da otvorimo neki manje ili više ugledan i pristojan strukovni časopis i naletimo na stranice ispunjene svim tim »dubokim i oštrim izazovima« i »ciljevima i sredstvima velike divergencije«

– stranice kakve može ispisati¹ zaista jedino *on*, taj jedinstveni i neponovljivi djelatnik hrvatske historiografije na prijelomu drugog i trećeg tisućljeća?

U sređenim prilikama, od te bi nas pošasti morali sačuvati recenzenti. Na njima je svakako lavlji dio sukrivnje za to što nas je Baltinim trudom snašlo. No, problem je širi od same institucije obvezne neovisne i objektivne recenzije. Recenzentski filter u znanstvenim časopisima svakako je delikatna stvar, podložna kojekakvim zlorabama. Zbog toga bih se, djelomice u prilog doktora Balte, založio za što veću propusnost recenzentske barijere: za objavljivanje svih radova koji zadovoljavaju elementarne, minimalne uvjete za kategorije u koje se svrstavaju (Baltini radovi, da se razumijemo, ne zadovoljavaju ni takve uvjete). Drugim riječima, umjesto da se radove dvojbene kvalitete zaustavlja u anonimnoj fazi pred objavljivanje, treba im radije omogućiti da ugledaju svjetlo dana i tako budu izloženi kritičkoj pozornosti cijele znanstvene zajednice. Od ove tada treba očekivati da se – u podjednako javnim, imenom i prezimenom potpisanim prikazima i osvrtima – nedvosmisleno očituje o lošim i promašenim napisima, o plagijatima i inovrsnoj nedonoščadi znanstvene produkcije. Takve bi navade u znanstvenoj sredini potkopale posve mehaničku i birokratsku proceduru računanja obujma i važnosti znanstvenih opusa na osnovi broja radova objavljenih u kategoriziranim publikacijama. Prema toj je proceduri znanstvenik svatko tko objavi stanovit broj radova u stanovitim tiskovinama bez obzira je li mu to uspjelo pomoću podmićivanja, razmjene usluga, prijateljskih veza ili kako drukčije. Nakon što je svladao recenzentsku barijeru i tiskao rad u željenoj publikaciji, takav znanstvenik ne treba si trti glavu njegovom daljnjom sudbinom: je li ikome bio zanimljiv i koristan, je li citiran s uvažavanjem ili, naprotiv, proglašen beskorisnom brbljarijom i žaljenja vrijednim ništenjem papira – sve je to uglavnom svejedno pošto je rad uspješno objavljen.

Ima u svemu tome još jedna zanimljiva »kvaka«. Posljednjih se godina u bibliografiji Ivana Balte može zamijetiti izrazit proboj na inozemno znanstveno tržište, takoreći njegova uspješna »izvozna orijentacija«. Nije teško dokučiti otkud to. Marljiv i produktivan autor kakav jest, Balta je digao ruke u nekoj mjeri od domaćih strukovnih glasila, u kojima valjda prečesto nailazi na recenzentske otpore, te se okrenuo stranima, gdje je njegove uratke malo tko kadar mjerodavno pročitati i vrednovati, a mnogo se inozemno časopisno uredništvo, baš kao i kod nas, veseli međunarodnoj suradnji takoreći samoj po sebi, kakva god ona bila. I ta činjenica, sa svojim implikacijama, važnošću ponešto nadilazi razmjere pojedinačnog slučaja. Ona, naime, baca drukčije svjetlo na apriornu premisu u našim akademskim jednadžbama i računicama prema kojoj objavljivanje rada u inozemnoj publikaciji valja automatski visoko vrednovati.

Odavno je već dokazano, na mjerodavan i nedvojben način, da je glavna historiografska metoda Ivana Balte obično prepisivanje i slabo zabašureno potkradanje

1 Glagol *pisati* i sve njegove izvedenice izgledaju mi u ovom kontekstu nekako dubinski neprikladne. Trebalo bi radije reći nešto kao: *proizvesti*, ili *istresti na papir*.

drugih autora, to jest plagijatorska (zlo)upotreba najčešće po dvije-tri publikacije u kojima je prethodno obrađena tema što bi je Balta uzeo pod svoje. Dok sam predstavio gore citirane Baltine uratke ili, bolje je reći, pripreme, nastale mahom isto takvom već opisanom tehnikom, zapela mi je za oko jedna od njegovih pomoćnih dosjetaka, naoko beznačajna a zapravo vrlo znakovita. Radove namijenjene objavljivanju u Srbiji on ne samo da će susretljivo unaprijed »ekavizirati«, nego će u njima pri svakom skupnom spominjanju Hrvata i Srba (ili hrvatskog i srpskog jezika, itd.) redosljed prvenstva uvijek biti takav da se više umili predmnijevanome srbijanskom uredniku, recenzentu i čitatelju. Postupak utoliko smješniji što za nj u sadržajnom kontekstu nema nikakve potrebe niti opravdanja. Dakako, riječ je o jeftinu triku, prizemnoj dosjetci šarlatana koji zna da prodaje »kvarnu robu«.

Znam da će se neki strukovni kolege namrgoditi nad ovim mojim atipičnim prigodom, otprilike kao da su na neočekivanu mjestu ugledali nešto opsceno. Poznato mi je da mnogi od njih, ako ne i većina, upravo ovakva eksplicitna razračunavanja s anomalijama u struci doživljavaju kao nekakav izgred, zapravo i teži od samih anomalija na koje se tu upozorava. Većina naših znanstvenika toliko je miroljubiva i kolegijalna da ne voli glasno i javno prosvjedovati protiv pojava koje svatko za sebe, »uz kavicu« ili »u kuloarima«, usmeno osuđuje ili ismijava. Nekako svi (ili barem mnogi) prešutno smatraju da je takve stvari bolje javno ignorirati, previdjeti, praviti se da ih se ne zamjećuje. Filozofija toga stanovišta otprilike je ovakva: ako već mislite da su radovi dotičnog kolege toliko loši, nitko vas ne tjera da ih čitate; nitko vas, valjda, ne tjera ni da ih pozitivno ocijenite kada vam ih kojim slučajem pošalju na recenziju, ili da ih objavite u časopisu koji suoređujete. Rječita, znakovita šutnja posve je dovoljna. Čemu dizati galamu, izgovarati očito, ono što svi znaju?

Moguće je da se tu, kad se sve uzme u obzir, radi o mudru općem stanovištu. Pa ipak, nešto me sprječava da mu se priklonim. Problem je sa šutnjom što 'neslaganje, odbijanje, prosvjed' nije jedini način na koji je se može tumačiti. Ona može značiti i upravo suprotno od toga. Nisu valjda utaman davni mudraci lakonski obznanili: *Qui tacet, consentire videtur*.

Kakva korist urednicima *Časopisa za suvremenu povijest* ili *Bosnae Franciscanae* od toga što su se, eventualno, mudrom šutnjom godinama ograđivali od nesuvislih, prepisivačkih, plagijatorskih, ulizičkih, tužnih, štetočinskih knjiga i članaka Ivana Balte koji su im vjerojatno dolazili do ruku? Što im to vrijedi kada su na koncu i oni ustuknuli i popustili, neka recenzentska vratašca što vode u njihove učene odaje izglavila su se, i još jedan rad Ivana Balte osvanuo je tiskan baš na njihovim stranicama? U tom trenutku, njihova ranija uznosita šutnja na neki je način deflorirana. I samim tim »preoznačena«.

Strpljiva snošljivost prema gluposti i intelektualnom beščašću, naime, neizbježno kvari opću duhovnu klimu, polagano je degradira, potkopava njezina mjerila i orijentire te u konačnici dovodi do zaglupljivanja svih koji u njoj sudjeluju, pa i vrijednih pristalica snošljivosti.

Prosvjed od kojeg želim (bojim se, jalovo) ostaviti ovaj trag, crno na bijelom, naprosto je pokušaj da se izbjegne takav nesporazum, da se ukloni dvosmislenost. Dok je za to još vrijeme, moram javno reći što mislim o tim radovima; poslije će biti kasno. Jer, možda svi mi, i ne znajući to, živimo i radimo u iščekivanju novog Baltina priloga... Samo je pitanje vremena kada ćemo ga i mi, zasad još skeptični, sa zadovoljstvom objaviti, u knjizi ili u časopisnom broju koji ćemo uskoro urediti.

(Napisano u povodu imenovanja Ivana Balte u nacionalno Matično povjerenstvo za područje humanističkih znanosti, Polje povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije, znanosti o umjetnosti, etnologije i antropologije.)